

Kik és hol tanulnak középfokon idegen nyelvet Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében?

Sebestyén Krisztina*

DOI: 10.21549/NTNY.37.2022.2.2

A gyermekek iskolaválasztását több tényező is befolyásolja, például a szülők iskolázottsága vagy a lakóhely és az oktatási intézmény távolsága (Fehérvári, 2015; Zolnay, 2018). A szülők iskolázottsága hatással van az iskolai tanulmányokra és az idegennyelv-választásra is (Csapó, 2001). Tanulmányunkban a Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében végzett, nyelvtanulási motivációra vonatkozó kérdőíves kutatásunk adatait elemezzük SPSS program segítségével. A tanulói adatbázisban (890 fő) azt vizsgáljuk, hogy a tanulható idegen nyelvek más tényezőkhez képest mennyire befolyásolták a középiskola-választást. A tanult idegen nyelv(ek) és a középiskolások klasztereivel kapcsolatban arra voltunk kíváncsiak, hogy van-e különbség az eltérő idegen nyelv(ek)et tanulók között a középiskolák képzéstípusát és fenntartóját tekintve. Eredményeink szerint a nyelvek a legkevésbé, míg a lakóhely és az oktatási intézmény távolsága jelentősebb mértékben befolyásolta a középiskola-választást, azonban tanult idegen nyelvenként és tanulói klaszterenként eltérő mintázatot mutatnak a tanulók középiskolái a képzéstípus, valamint a fenntartó tekintetében, ami véleményünk szerint nemcsak a hozzáférhetőség miatt alakul így, hanem a társadalmi háttér és a jövőbeli tervek is befolyásolják a döntést.

Kulcsszavak: német nyelv, angol nyelv, családi háttér, középiskola-választás, képzéstípus, fenntartó

Szakirodalmi háttér

Napjainkban az iskolázottság egyre jelentősebb befolyásoló tényező az egyén társadalomban betöltött szerepe kapcsán (Fehérvári, 2015). A megszerzett végzettség minőségét, az egyén ezen alapuló lehetséges társadalmi mobilitását, valamint a munkaerőpiaci sikerességét több komponens befolyásolja, például az anyanyelv minél választékosabb használata, ezzel összefüggésben a tanulói teljesítmény és az idegennyelv-ismeret, melyek mindegyike korábbi kutatások szerint (például Gázsó, 1982; Gogolin, 2014; Hegedűs & Sebestyén, 2019; Lukácsi, 2019) szoros összefüggésben áll a társadalmi háttérrel. Ezen belül az egyik legjelentősebb hatása a szülők iskolai végzettségének van, ami már az általános iskola, illetve a középiskola választásában is megmutatkozik (Nikolov & Vigh, 2012; Ceglédi, 2020), mert a szülők köz-és/vagy felsőoktatásban szerzett tapasztalatai befolyásolják a gyermekek iskolaválasztását, valamint ezzel összefüggésben azt a végzettséget is, amit ezekben az intézményekben megszereznek (Blossfeld, Blossfeld & Blossfeld, 2019).

Az iskolarendszer többnyire konzerválja a társadalmi csoportokat, ami hatással van az adott csoportok területi újtermelődésére (Gogolin, 2014; Híves, 2015). Az intézményválasztást befolyásolja maga a területegység is a rendelkezésre álló közép- és felsőfokú intézménykínálatával. A döntési folyamatban fontos tényező a lakóhely és az iskola távolsága, mert az alacsonyabb társadalmi státuszú tanulók általában a lakóhelyükhöz legközelebb eső közép- és/vagy felsőfokú oktatási intézményt részesítik előnyben, mert nem engedhetik meg ma-

* Tanársegéd, Nyíregyházi Egyetem, kriszti.se@gmail.com

guknak az albérleti/kollégiumi díjakat, vagy a mindennapi ingázást (Denzler & Wolter, 2010; Zolnay, 2018). A magasabb társadalmi státuszú családok gyermekei inkább a valamilyen szempontból „különleges”, például tagozatos, két tanítási nyelvű vagy a nem állami fenntartású intézményeket preferálják (Hegedűs, 2016; Garami, 2020). Az egyházi intézményekkel kapcsolatban korábbi kutatások (például Pusztai, 2009; Hegedűs, 2019) kimutatták, hogy általában felvételi eljárás után kerülhetnek be a középiskoláikba a tanulók, akik jellemzően iskolázottabb szülők gyermekei, s így az egyházi intézmények többnyire felsőoktatásba való bekerülést elősegítő tanulási környezetet jelentenek a diákok számára. Az alacsonyabb társadalmi státuszú tanulóknak nehezebb bejutni az egyházi középiskolákba, viszont akkor, ha ez sikerül, ezekből az intézményekből könnyebb a továbbhaladásuk a felsőoktatásba (Hegedűs, 2019); Pusztai (2020) megállapítása szerint a Magyarország keleti részén élő tanulókra ez különösen jellemző.

Tanulmányunkban a középiskola-választásra fókuszálunk, amiről a szakirodalom alapján elmondható, hogy a magasabb társadalmi státuszú családok gyermekei inkább gimnáziumokba járnak, míg az alacsonyabb társadalmi háttérrel jellemezhető tanulók főleg szakmát adó középiskolát választanak (Hegedűs, 2020). A szülők iskolázottsága motiváló példa lehet a gyermekeik számára például az intézmény- és képzésválasztásban, de akár az idegennyelv-tanulást tekintve is, mert korábbi kutatások szerint a magasabban iskolázott szülők gyermekei többségében angolt (is) tanulnak (Csapó, 2001; Nikolov & Csapó, 2018; Heisig, Elbers & Solga, 2020). Nikolov és Csapó (2018) ezt a jelenséget az angol nyelv mindennapi életben betöltött egyre nagyobb szerepének, valamint akár kulturális tőkeként való funkcionálásának is tulajdonítja. Ugyanakkor véleményünk szerint az angol nyelv választásának okai között megjelenhet még például a munkanyelvként való használat, vagy a külföldi szakmai utakon, tanulmányutakon, ösztöndíjakban, nemzetközi együttműködésekben való részvétel lehetősége is. A német nyelv tanulásának hazánkban a történeti, társadalmi, kulturális és gazdasági vonatkozásai miatt jelentős hagyományai vannak (Seewann, 2013), amit az is mutat, hogy míg Európában a negyedik helyen áll a középiskolások által tanult idegen nyelvek sorában, addig Magyarországon a második legnépszerűbb (Eurostat 2017). Az angol nyelv nagymértékű térnyerésének eredményeképpen egy újabb kutatás szerint a legtöbb általános iskolai tanuló angolt tanul, de a magasabb társadalmi státuszú családok gyermekei németet is (Sebestyén, 2021). Ez azért lényeges információ, mert akik tehetik, törekszenek a középiskolai tanulmányaik során folytatni az általános iskolában elkezdett idegen nyelvnek a tanulását (Vágó, Simon & Vass, 2011).

Adatbázis és módszerek

Tanulmányunkban a „Némettanulás, illetve -tanítás Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében” című kérdőíves kutatásunk adatbázisát elemezzük. A vizsgálat 2018 decembere és 2019 májusa között zajlott Hajdú-Bihar, valamint Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, és a 11. osztályos, érettségit adó képzésben résztvevők közül a németet és/vagy angolt tanulókat, illetve az ő nyelvtanáraikat kerültk be a mintába. Ez a két megye 9-9 intézményéből összesen 890 tanulót és 100 tanárt jelent. A kutatás során rétegzett mintavételt alkalmaztunk, a két megyében a tanulók és a nyelvtanárok bevonása nem volt teljeskörű, de az egyes nyelvtanulói csoportokban viszont igen. A most bemutatott elemzéseket a tanulói adatbázison végeztük, ami képzéstípusonként reprezentatív; s 440 nő és 433 férfi, képzéstípusok szerint 420 gimnazista és 444 szakgimnazista, megyei megoszlásban pedig a Hajdú-Bihar megyei középiskolákból 445 fő, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyeiekből 437 fő adatait tartalmazza. A 890 főhöz képest hiányzó elemszámokat az magyarázza, hogy nem minden tanulóól kaptunk választ az adott kérdésekre. A kutatás korlátját jelenti, hogy nem tértünk ki arra, milyen más idegen nyelvet választhattak volna még az angolon és a németen kívül a tanulók a középiskolában; valamint, hogy véletlenszerűen, vagy direkt jutottak-e be a diákok az adott nyelvi csoportba. A tanult idegen nyelvek szerinti

csoportosításban végzett vizsgálatoknak az ad létjogosultságot, hogy bármilyen módon kerültek a tanulók az adott nyelvi csoportba, a középiskolai képzés elvégzéséhez teljesíteniük kell a nyelvi követelményeket is.

Az elemzéshez SPSS programot használtunk, amivel a vizsgálatokhoz két új változót, illetve négy klasztert hoztunk létre. A szakirodalom szerint (például Pusztai, 2004; Nikolov & Csapó, 2018; Zolnay, 2018) az anya és az apa iskolai végzettsége, valamint a család anyagi helyzete befolyásolja leginkább az egyén oktatási intézmény és idegennyelv-választását, ezért az egyik új változó ebből a három változóból jött létre többszörös átkódolással. Először az anyák és az apák iskolai végzettségét háromfokúvá alakítottuk át – (1) maximum szakmunkás/szakiskolai végzettségű, (2) érettségizett, (3) diplomás –, majd hozzáadtuk a válaszadó által megadott, anyagi helyzetre vonatkozó értéket: (1) átlag alatti, (2) átlagos, (3) átlag feletti. Csak azok a tanulók szerepelnek az új változóban, akiknek mindhárom eredeti változóban voltak adatai, s létrehoztunk belőlük egy magas (254 fő) és egy alacsony társadalmi státuszú családi háttérrel rendelkező (486 fő) csoportot. Azok a diákok kerültek a magas társadalmi státuszú csoportba, akik a három változó adatait összesítve legalább hét pontot értek el a maximális kilencből (például a szülők egyike érettségizett, a másik diplomás, és a család anyagi helyzete átlagos).

A másik változóban a tanult idegen nyelvekre vonatkozó válaszok alapján három csoportot különítettük el: a csak németet (157 fő), a csak angolt (337 fő), valamint a mindkét nyelvet tanulókat (396 fő). A kérdőívben tizenkét állítás vonatkozott a középiskola-választásra, amelyeket a tanulók ötfokú Likert-skálán értékelték, s ezekből K-means cluster eljárással négy klasztert hoztunk létre, mert itt volt a legarányosabb a klaszterek elemszáma. A klaszterközéppontokat az 1. táblázat tartalmazza.

A klasztereket képző állítások	„Ingázó szakma-orientáltak”	„Kitörni vágyók”	„Felsőoktatás-orientált helyiek”	„Túlélésre hajtók”
Ez volt a legközelebbi intézmény a lakóhelyemhez.	1,38	2,46	3,88	3,18
Az iskolába való mindennapi bejárás könnyen megoldható.	1,88	3,86	4,35	4,12
A kollégiumi lakhatás könnyen megoldható.	1,49	3,06	2,62	1,42
Csak ebben az iskolában van a környéken német tagozat.	1,28	1,12	2,79	1,18
Csak ebben az iskolában van a környéken angol tagozat.	1,20	1,13	3,69	1,41
Az iskolát az oktatás magas színvonala miatt választottam.	3,89	3,35	3,94	2,52
Ebből az iskolából könnyű bejutni a felsőoktatásba.	3,73	3,67	3,93	2,70
Az iskolában megszerezhető szakképzettség keresett a munkaerőpiacon.	3,59	3,71	3,41	2,18
Az iskola támogatja az arra rászoruló tanulókat.	1,57	3,92	3,43	1,97
Az iskolában fontos szerep jut a tehetség gondozásnak, versenyeztetésnek.	2,40	4,05	3,79	2,70

Az iskolában fontos szerep jut a gyengébben teljesítők felzárkóztatásának.	1,79	3,59	3,22	2,21
Ezt a középiskolát viszonylag könnyű elvégezni.	2,05	3,15	3,21	3,23
Tanulók létszáma (fő)	233	274	127	255

1. táblázat. A középiskola-választás alapján képzett tanulói klaszterek. (n=889; Forrás: Némettanulás, illetve -tanítás Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, 2018-2019; saját szerkesztés) Klaszterenként a három legmagasabb érték kiemelve.

Az (1) „Ingázó szakmaorientáltak” klaszterére (233 fő) jellemző, hogy a középiskolában megszerzhető tudás magas színvonala, munkaerőpiaci hasznosíthatósága, valamint a felsőoktatásba való könnyű bekerülés lényeges, és a minőségért utazni is hajlandók. A (2) „Kitörni vágyók” (274 fő) csoportja annyiban tér el az előző klasztertől, hogy számukra fontos az iskola és a lakóhelyük földrajzi távolsága, az intézményi tehetséggondozás, valamint a rászoruló tanulók támogatása is. A (3) „Felsőoktatás-orientált helyiek” (127 fő) nevű csoport tagjai abban hasonlítanak a „Kitörni vágyók” klaszterére, hogy számukra is lényeges az intézmény lakóhelyükhöz viszonyított földrajzi közelsége. Továbbá lényeges számukra a középiskolában folyó oktatás magas színvonala, valamint e klaszter tagjai értékelték a legmagasabbra a nyelvi képzések meglétét. A (4) „Túlélésre hajtók” (255 fő) számára az értékek alapján az oktatási intézmény közelsége, valamint a képzés könnyű elvégezhetősége lényeges, ezen túl semmi más nem fontos: nem érdekli őket sem a felsőoktatásba való bekerülés, sem a középiskolában megszerzhető szakma munkaerőpiaci keresettsége, sem a szociális szempontok. Az új változók és a klaszterek létrehozását követően egy háromdimenziós varianciaanalízis-táblát, valamint két- és háromdimenziós kereszttáblákat készítettünk, amikkel a középiskola-választást, s ezen belül a képzéstípusokat és a fenntartókat vizsgáltuk idegen nyelvenként, valamint a társadalmi háttér alapján. Kíváncsiak voltunk arra is, hogy a különböző klaszterekbe tartozó tanulók milyen középiskolákba járnak a tanult idegen nyelv(ek), a képzéstípusok és a fenntartók szerint. Ezen változók, valamint a korábban említett, társadalmi státusszal és oktatási intézmény-, illetve idegen nyelv-választással kapcsolatos szakirodalmi megállapítások (például Pusztai 2004; Pusztai, 2009; Nikolov & Vígh, 2012; Nikolov & Csapó, 2018; Garami, 2020; Hegedűs, 2020) alapján az alábbi hipotéziseket fogalmaztuk meg: (1) A tanulók középiskola-választási preferenciáiban különbség fedezhető fel a társadalmi háttér mellett a tanult idegen nyelv(ek) szerint is. (2) A középiskola-választással kapcsolatos klasztereken belül különbségeket találunk a képzéstípusok és a fenntartók arányaiban a csak németet, a csak angolt, valamint a németet és angolt is tanulók csoportjaiban.

Eredmények

Először azt vizsgáltuk, hogy milyen tényezők befolyásolták leginkább a tanulók iskolaválasztását, illetve, hogy ezek között a tanulók társadalmi háttérének, a lakóhelyük és az oktatási intézmény földrajzi távolságának, valamint az adott intézményben tanulható idegen nyelveknek mennyire volt meghatározó ereje. A középiskola-választásban szerepet játszó tényezők vizsgálatakor először a kérdőívben erre vonatkozó tizenkét állítással és az ismertetett két új változóval egy háromdimenziós varianciaanalízis-táblát hoztunk létre, amiből a 2. táblázatban csak a szignifikáns különbségeket mutató eredményeket ismertetjük.

Tanult idegen-nyelv(ek)	Társadalmi háttér		Közel van a lakóhelyhez**	Német tagozat csak itt***	Angol tagozat csak itt***	Az oktatás magas színvonalú***	Innen könnyű bejutni a felsőoktatásba***	Keresett szakképzettség***	Fontos az iskolában a tehetséggondozás***	Könnyű az iskolát elvégezni*
Német	Alacsony	Átlag	2,31	1,41	1,30	3,14	3,16	3,78	2,99	2,82
		Elemzés (fő)	88	83	86	80	85	83	82	84
	Magas	Átlag	2,23	1,57	1,37	3,76	3,84	3,84	2,97	2,26
		Elemzés (fő)	39	37	38	38	37	37	37	39
Angol	Alacsony	Átlag	2,60	1,21	1,41	2,90	3,17	3,76	3,08	2,98
		Elemzés (fő)	193	188	191	188	183	191	185	189
	Magas	Átlag	2,25	1,13	1,29	3,17	3,51	3,66	3,09	3,06
		Elemzés (fő)	69	67	65	66	68	67	69	64
Német és Angol	Alacsony	Átlag	2,91	1,55	1,85	3,55	3,56	2,64	3,51	2,88
		Elemzés (fő)	196	186	182	189	185	189	191	188
	Magas	Átlag	2,64	1,60	1,76	3,82	3,94	2,34	3,32	2,89
		Elemzés (fő)	140	140	140	137	143	140	136	140
Összes elemszám (fő)			2,79	1,18	725	701	702	698	701	707

2. táblázat. A középiskola-választást befolyásoló tényezők a középiskolában tanult idegen nyelv(ek) és a társadalmi háttér függvényében. (Forrás: Némettanulás, illetve -tanítás Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, 2018-2019; saját szerkesztés)¹

Minden idegen nyelvi csoportban az alacsony társadalmi státuszú családból érkező tanulók számára volt fontosabb a középiskola és a lakóhelyük távolsága, ami megegyezik korábbi kutatások tapasztalataival (például Zolnay, 2018). Továbbá minden vizsgált tanulói csoportnál a nyelvi tagozatokra vonatkozó változókhoz tartoznak a legalacsonyabb választátlagok, vagyis úgy tűnik, hogy ezek voltak a legkevésbé befolyásoló tényezők a középiskola-választás során. Ha a három nyelvi csoportban a legmagasabb átlagokat nézzük, akkor a csak angol nyelvet tanulóknál a középiskolában megszerzhető szakma munkaerőpiaci keresettsége (3,76), a mindkét nyelvet tanulóknál a középfokú intézményből a felsőoktatásba való egyszerű bekerülés (3,94), míg a csak németet tanulóknál az imént említett két tényezőt értékelték a legmagasabbra (3,84).

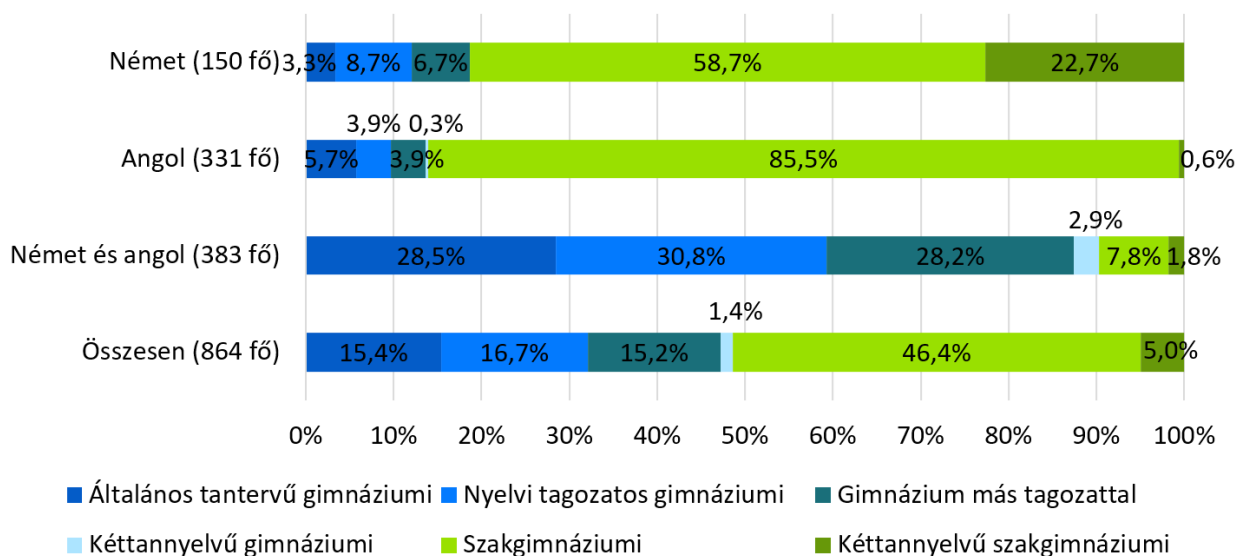
Az alacsony társadalmi státuszú családból érkező, csak németet tanulóknak számára még az intézményben zajló tehetséggondozás (2,99), illetve a képzés könnyű elvégezhetősége (2,82) volt lényeges. A magas társadalmi státuszú tanulók ezzel szemben a képzés magas színvonalát (3,76) és a jövőbeli tervekhez kapcsolódó állításokat – felsőoktatásba való könnyű bekerülés (3,84), keresett szakképzettség (3,84) – értékelték többre. Ez utóbbi csoportnál voltak magasabbak a nyelvi képzésekre (német 1,57; angol 1,37) adott értékek is. Az alacsony társadalmi státuszú, csak angolt tanulóknak számára lényegesebb az intézményben megszerzhető képzettség munka-

1. A táblázat fejlécében minden állításnál csillagokkal külön jelöltük a szignifikancia szinteket: *** $p \leq 0,001$; ** $0,001 < p \leq 0,010$; * $0,010 < p \leq 0,050$ értékeket jelenti. Minden állítást eltérő létszámú válaszadó értékelt, ezért az elemszámokat minden esetben feltüntettük. A három idegen nyelvi csoport eredményein belül a magas és az alacsony társadalmi státuszú családokból érkező tanulók adatait külön ismertetjük, melyek közül minden állításnál tanult idegen nyelvenként kiemeltük a magasabb értéket.

erőpiaci keresettsége (3,76), valamint a német (1,21) és az angol (1,41) nyelvi képzéssel kapcsolatos állításokat értékelték magasabbra. A magas társadalmi státuszú családból jövő tanulók válaszaiból pedig a magas színvonalú oktatás iránti igény (3,17), a felsőoktatásba való bejutás (3,51), és az intézményi tehetséggondozás (3,09) fontossága, továbbá a képzés könnyű elvégezhetősége (3,06) rajzolódik ki.

A mindkét idegen nyelvet tanulók közül az alacsony társadalmi státuszú családokból érkezők számára az angol nyelvre vonatkozó állítás (1,85), a keresett szakképzettség megszerzése (2,64), valamint az intézményben folyó tehetséggondozás (3,51) fontosabb. A németet és angolt is tanuló magas társadalmi státuszú családból jövő diákokról az derült ki, hogy számukra a német nyelv tanulásának lehetősége (1,60) a magas színvonalú oktatás (3,82), a felsőoktatásba való könnyű bekerülés (3,94) mellett is lényeges szempont volt a képzés könnyű elvégezhetősége (2,89) a középiskola-választásra vonatkozó döntési folyamatban.

A középiskola-választásban nem az idegen nyelvek befolyásolták leginkább a döntést, de azt tapasztaltuk, hogy található eltérések az intézményválasztás preferenciáiban a különböző idegen nyelvet tanulóknál. Ezért a következő lépésben a nyelvtanulói csoportokon belül a képzéstípusonkénti megoszlást elemezzük (1. ábra).

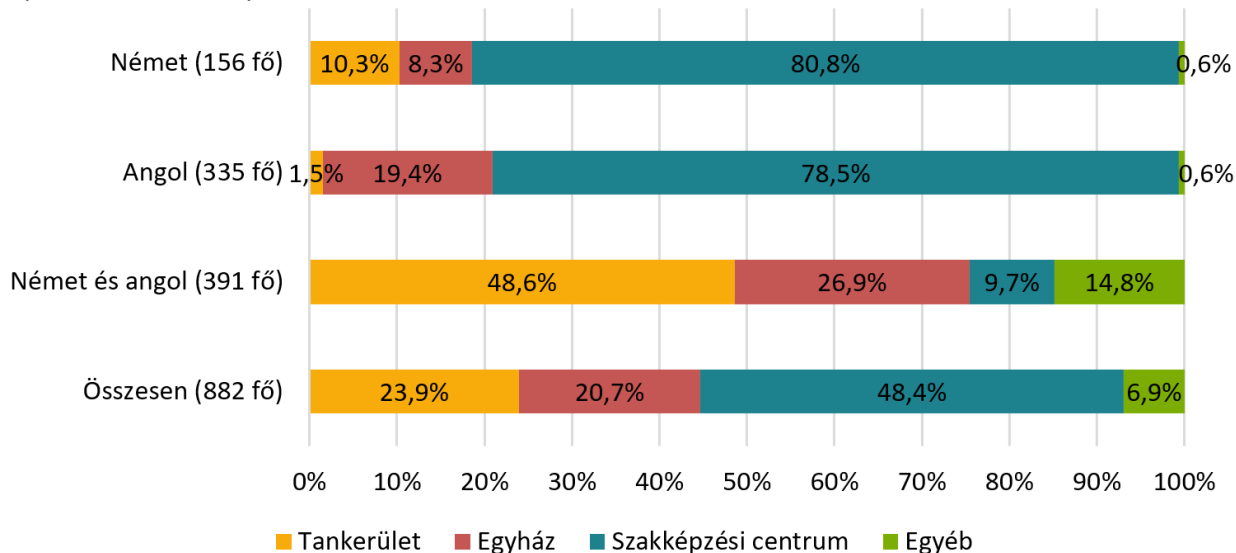
1. ábra. A németet, az angolt, illetve a németet és angolt is tanulók aránya az egyes képzéstípusokon belül (n=864; szign.=0,000; Forrás: Némettanulás, illetve -tanítás Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, 2018–2019; saját szerkesztés)

A vizsgált adatbázis az idegen nyelv-tanulással kapcsolatos kutatás miatt jött létre, ezért különböztetjük meg a nyelvtanulás szempontjából speciális képzéseket a gimnáziumok és a szakgimnáziumok² esetében is. A kék árnyalataival a gimnáziumi, míg a zöldekkel a szakgimnáziumi adatokat jelöltük az ábrán, ahol a legtöbb gimnazista a két idegen nyelvet tanulók csoportjába tartozik (90,4%), és a legtöbb szakgimnazista (86,1%) a csak angolt tanulóknál látható. Az adatok háttérében a két képzéstípusban kötelezően előírt, tanulandó idegen nyelvek száma áll, mert ez a gimnáziumi képzésben kettő, míg a szakgimnáziumban csupán egy. A csak német tanuló gimnazisták százalékos aránya magasabb (18,7%), mint a csak angolt tanuló gimnazistáké (13,8%), ami a már korábban angoltól letett, előrehozott érettségik előtt kötelező osztályozóvizsgáknak tudható be, mert ez mentesíti az általunk vizsgált, 11. évfolyamos tanulókat az óralátogatás alól. Ez a különbség a két nyelv

2. A 2016/2017-es tanévtől bevezetett szakközépiskola/szakgimnázium/gimnázium rendszert, illetve elnevezést (2015. évi LXXV. törvény) a 2020/2021-es tanévtől felmenő rendszerben felváltotta a szakképző iskola/technikum/gimnázium (2019. évi LXXX. törvény). Tanulmányunkban viszont az adatfelvétel idején hatályos megnevezéseket használjuk.

között véleményünk szerint a korábbi szakirodalmi megállapításokkal magyarázható: a legtöbb tanuló az általános iskolában tanult idegen nyelvet igyekszik folytatni a középiskolai tanulmányai során is, ami napjainkban a legtöbb esetben már az angol nyelv (Vágó, Simon & Vass, 2011; Sebestyén, 2021). A hosszabb ideje tartó idegennyelv-tanulás pedig valószínűleg jobb alapot szolgáltat az előrehozott osztályozóvizsgák és érettségi vizsgák letételére.

Kíváncsiak voltunk arra is, hogy fenntartónként van-e különbség a különböző idegen nyelv(ek)et tanulók arányában. Az eredmények a 2. ábrán láthatók.

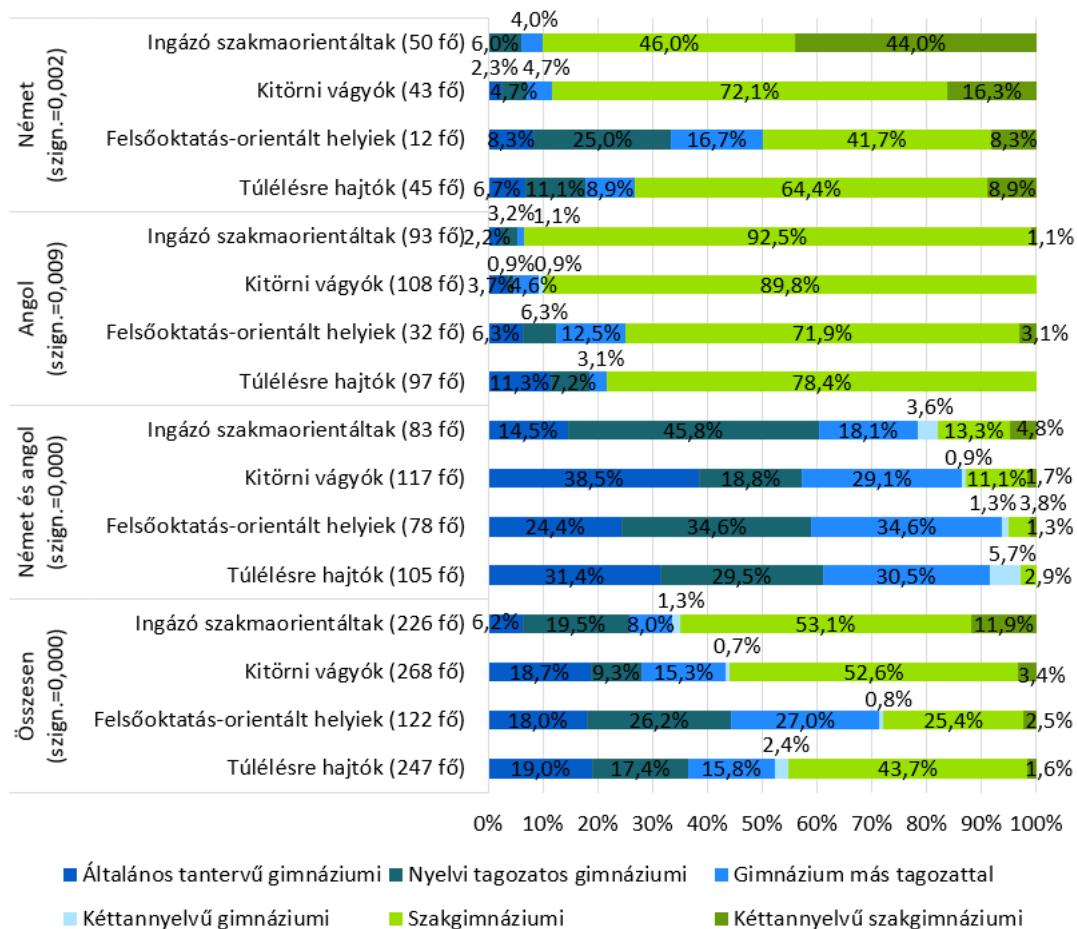
2. ábra. A németet, az angolt, illetve a németet és angolt is tanulók aránya az egyes fenntartói csoportokon belül (n=882; szign.=0,000; Forrás: Némettanulás, illetve -tanítás Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, 2018–2019; saját szerkesztés)

A tankerületi (48,6%) és az egyéb (14,8%) fenntartású középiskolák a legnagyobb arányban a németet és angolt is tanulók csoportjában jelennek meg, aminek a háttérben a képzéstípus áll, mert ezen fenntartók iskolái közül kerültek be legnagyobb arányban gimnáziumi képzéstípust nyújtó intézmények a mintába. A szakképzési centrumok többnyire szakgimnáziumi képzést kínálnak, amiben egy idegen nyelv tanulása kötelező, ezért ennél a fenntartónál a legmagasabb a csak németet (80,8%) és a csak angolt (78,5%) tanulók aránya. Az összesített adatok alapján közel azonos a tankerületi (23,9%) és az egyéb (20,7%) intézményekbe járók aránya, azonban az egyes nyelvtanulói csoportokban már jelentős különbségek láthatók. Az egyházi fenntartású intézményekben legnagyobb arányban a németet és angolt is tanulók (26,9%) vannak, aminek háttérben az állhat, hogy a legtöbb egyházi intézménybe járó kitöltő gimnáziumi képzésben vett részt az adatfelvétel idején. A második legnagyobb arány a csak angolt (19,4%) tanulóknál található az egyházi intézményeknél, amitől jelentősen elmarad a csak németet (8,3%) tanulók aránya. Kizárólag a tankerületi intézményekben fordul elő, hogy a csak angolt tanulók aránya (1,5%) kisebb a csak németet tanulókéhoz (10,3%) képest, aminek a háttérben két folyamat együttes hatása állhat. Egyrészt valószínűleg többen, hosszabb ideje tanulnak már angolt (Vágó, Simon, & Vass, 2011; Sebestyén, 2021), ezért hamarabb érettségiz(het)nek előrehozottan az angol nyelvből, mint németből; másrészt az egyházi fenntartó nagyobb arányban indít szakgimnáziumi képzést, s a kutatásban résztvevők egyházi középiskolába járó szakgimnazisták, akiknek a képzéstípusból adódóan csak egy idegen nyelv tanulása kötelező, és ez az adatok alapján többségében az angol nyelv.

A tanult idegen nyelvek és a választott képzéstípusok közötti különbségek mélyebb feltáráshoz a középiskola-választással kapcsolatos klasztereket is bevontuk, amin belül megvizsgáltuk, hogy milyen százalékos

arányban vesznek részt az egyes képzéstípusokban a különböző idegen nyelv(ek)et tanulók. A 3. ábrán a kék árnyalataival jelöltük a gimnáziumi képzésekben résztvevőket, és zölddel a szakgimnáziumi képzésben résztvevők adatait.

3. ábra. A különböző képzéstípusokban tanulók százalékos megoszlása tanult idegen nyelvenként és klaszterenként. (n=863; Forrás: Némettanulás, illetve -tanítás Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, 2018-2019; saját szerkesztés)

A gimnazisták legmagasabb arányban a „Felsőoktatás-orientált helyiek” klaszterbe (72,0%) tartoznak, és ez igaz a csak németet, a csak angolt, illetve a németet és angolt is tanulók csoportjára is. Szintén a „Felsőoktatás-orientált helyiek” klaszterben a legmagasabb a nyelvi tagozatos és kéttannyelvű gimnáziumi képzésbe járók összesített aránya (27,0%), ami abból adódhat, hogy a klaszterek közül itt értékelték a legmagasabbra a középiskola-választást befolyásoló tényezők közül a nyelvi képzés fontosságát. Azonban a különböző idegen nyelve(ke)t tanulók csoportjaiban már csupán a csak németet tanulók (25,0%) esetében mutatható ki a „Felsőoktatás-orientált helyiek” nyelvi tagozatos és kéttannyelvű gimnáziumi képzésben való legmagasabb részvételi aránya. A csak angolt tanulók közül a „Túlélésre hajtok” vesznek részt legnagyobb arányban nyelvi tagozatos gimnáziumi képzésben (7,2%), míg a németet és angolt is tanulók közül az „Ingázó szakmaorientáltak” (49,4%), ami a korábban leírt, klaszterre jellemző jövőbeli tervekkel magyarázható.

Az összesített adatok szerint a nem nyelvi tagozatra járók aránya összességében pontosan ugyanannyi (27,0%), mint a nyelvi tagozatos és a kéttannyelvű képzésben résztvevő gimnazistáké. Ha a különböző nyelveket tanuló csoportok adatait vizsgáljuk, a más tagozatra járók aránya néhány kivétellel ugyanannyi vagy alatta

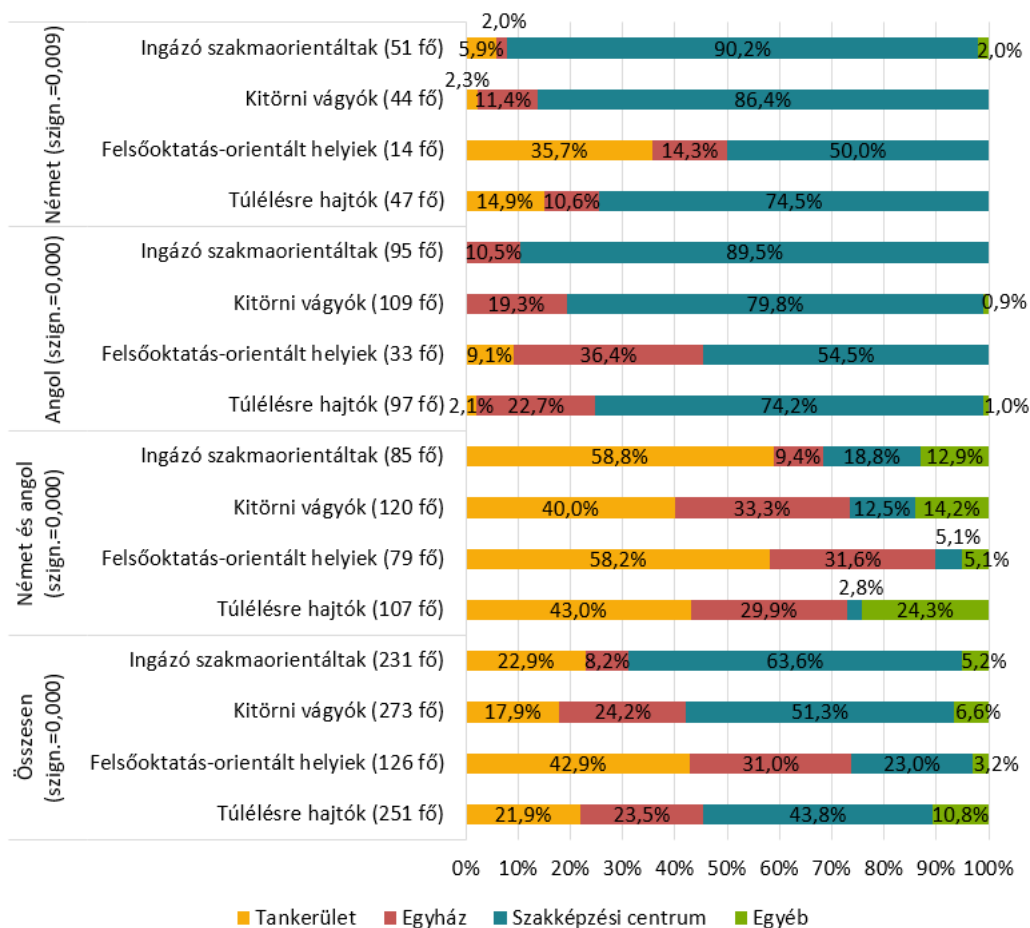

marad a nyelvi tagozatra járókénál. A kivételeket a csak angolt tanuló „Kitörni vágyók” (4,6%) és „Felsőoktatás-orientált helyiek” (12,5%), illetve a németet és angolt is tanuló „Kitörni vágyók” (29,1%) és „Túlélésre hajtók” (30,5%) jelentik. Az adatok háttérében az első három említett csoportnál a továbbtanulási tervek állhatnak, míg a „Túlélésre hajtók” esetében a klaszterre jellemző semleges érdeklődés lehet az ok, továbbá feltételezhetően ez volt a lakóhelyükhöz legközelebb lévő képzés.

A szakgimnazisták legmagasabb aránya az „Ingázó szakmaorientáltak” között (65,0%) van, majd őket követik a „Kitörni vágyók” (56,0%). Ha a különböző nyelvi csoportokban a szakgimnazisták arányait elemezzük, akkor mindhárom csoportnál ugyanaz jellemző: a legnagyobb arányban az „Ingázó szakmaorientáltak”, második legnagyobb arányban pedig a „Kitörni vágyók” vesznek részt szakgimnáziumi képzésben. A szakgimnáziumok esetében a képzéstípusok közül csak a kéttannyelvű képzéstípust különböztettük meg. A vizsgálatba bevont intézmények főleg német kéttannyelvű képzést nyújtanak, ami a csak németet tanulók magas arányát magyarázhatja, közülük a legjelentősebb az „Ingázó szakmaorientáltak” aránya (44,0%). Ezt nagy különbséggel a csak németet tanuló „Kitörni vágyók” klasztere (16,3%) követi, de a többi klaszterben megjelenő arányok még ennyire se tudják megközelíteni. A csak angolt tanulók esetében nem minden klaszterben van kéttannyelvű képzéstípusban résztvevő válaszadó, s a legmagasabb arány a „Felsőoktatás-orientált helyieknél” (3,1%) található. A németet és angolt tanulóknál az „Ingázó szakmaorientáltak” klaszterénél mutatható ki a legmagasabb arány (4,3%).

A szakgimnazisták körében az „Ingázó szakmaorientáltak” és a „Kitörni vágyók” klaszterek közötti hasonlóság oka, hogy mindkét klaszter számára fontos a középiskolában megszerezhető szakma munkaerőpiaci keresettsége, valamint a felsőoktatási továbbtanulás is, de ez utóbbi jövőbeli terv inkább a „Kitörni vágyók” csoportjára jellemző, mert náluk magasabb a gimnáziumba járók aránya. Ez előre jelezhető volt egy korábbi kutatás alapján is, melyben Sebestyén (2016) azt vizsgálta, hogy általában kik választják az egyes felsőoktatási képzési területeket. Vizsgálata során arra jutott, hogy az „Alacsony iskolázottságú vidéki szegények” – ez a csoport hasonló jellemzőkkel bír, mint a „Kitörni vágyók” klasztere – leginkább a bölcsészettudományi, a műszaki, a pedagógus, valamint a társadalomtudományi képzési területekre kerülnek be, amik legkönnyebben gimnáziumból érhetőek el. A „Túlélésre hajtók” csoportra a képzéstípus sem gyakorol jelentősebb hatást, mert itt a legalacsonyabb a különbség a gimnazisták (54,6%) és a szakgimnazisták (45,3%) aránya között.

Vizsgáltuk, hogy a középiskola-választással kapcsolatos klaszterek tagjai milyen arányban járnak a különböző fenntartású középiskolákba. Szakgimnáziumokat többségében szakképzési centrumok működtetnek, így az összesített adatok szerint a válaszadók közel fele (48,4%) ennek a fenntartónak az intézményeiben tanul (4. ábra).

4. ábra. Az egyes klaszterekbe tartozók megoszlása a középiskola fenntartója alapján. (n=881; Forrás: Némettanulás, illetve -tanítás Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, 2018-2019; saját szerkesztés)

A tankerületi (42,9%) és egyházi intézménybe járókat (31,0%) is a legnagyobb arányban a „Felsőoktatás-orientált helyiek” klaszterben találunk, aminek háttérben az állhat, hogy a klaszterjellemezők szerint ezen tanulók számára fontos a nyelvtanulás, valamint a felsőoktatásba való könnyű bekerülés. A tankerületi intézmények általában gimnáziumi képzéstípust működtetnek, aminek elsődleges célja a felsőoktatásra való felkészítés. Az egyházi intézményekkel kapcsolatban pedig korábbi kutatások (például Pusztai, 2009; Hegedűs, 2019) kimutatták, hogy főként az alacsonyabb társadalmi státuszú tanulóknak nehezebb bekerülni, de akiknek sikerült, azoknak innen már könnyebb bejutniuk a felsőoktatásba. Ez, és a klaszterjellemezők magyarázhatják a kutatási adatainkat, melyek szerint a második legnagyobb, egyházi középiskolákba járó aránya (24,2%) a „Kitörni vágyók” klaszterben. A szakképzési centrumok által fenntartott intézményekbe járók az „Ingázó szakmaorientáltaknál” található a legnagyobb arányban (63,6%), mert számukra fontos a középfokon megszerezhető szakma minősége és piacképessége, továbbá a felsőoktatásban való továbbtanulást is elképzelhetőnek találják. A „Túlélésre hajtók” között található a legmagasabb arányban (10,8%) egyéb fenntartású intézménybe járó diákok. Az egyéb fenntartású intézményekből főleg gimnazistákat tudunk bevonni a kutatásba, s a megnevezett klaszterben látható magas arány valószínűleg az oktatási intézmény a tanulók lakóhelyéhez viszonyított közelségének köszönhető.

A 4. ábrán látható összesített adatok szerint tankerületi intézményekbe legkisebb arányban a „Kitörni vágyók” (17,9%) közül járnak, egyházi intézményekbe pedig az „Ingázó szakmaorientáltak” (8,2%) klaszterből. En-

nek a két klaszternek a tagjai a szakmaszerzésre koncentrálnak, illetve fontos számukra a felsőoktatásba való bekerülés, azonban a klaszterjellemzőik alapján a célok fontosságában kisebb eltérés fedezhető fel, ahogy az már a 3. ábrán látható képzéstípus-különbségeknél is tapasztalható volt, s ezért lehetséges, hogy más-más fenntartók intézményeinek segítségével próbálják meg elérni a céljaikat. A „Felsőoktatás-orientált helyiek” közül járnak a legkevesebben a szakképzési centrumok középiskoláiba (23,0%), mert a tanulók számára nem a középfokon megszerezhető szakma a legfontosabb. Ugyancsak erre a klaszterre jellemző, hogy itt található a legkevesebb egyéb fenntartású középiskolába járó diák (3,2%), aminek az oka az lehet, hogy más fenntartóknál biztosítottabbnak látják a felsőoktatásba való bekerülést.

A fenntartói arányok a csak németet és csak angolt tanulók csoportjainál megegyeznek: a legnagyobb arányok minden klaszternél a szakképzési centrumok által fenntartott intézményeket jelentik, és szinte alig található egyéb fenntartású intézménybe járó válaszadók. Ugyanakkor a tankerületi és az egyházi fenntartású intézmények arányainál különbség tapasztalható, mert a csak angolt tanulók klasztereiből arányaiban többen járnak egyházi intézménybe, mint tankerületibe, sőt, az „Ingázó szakmaorientáltak”, valamint a „Kitörni vágyók” esetében nem is találunk tankerületi intézményben tanulót a válaszadók között. A jelenség hátterében feltételezhetően az elérhető képzések, idegen nyelvek állhatnak; valamint a klaszterjellemzők, melyek szerint a középiskolában megszerezhető szakma magas színvonala, valamint a felsőoktatási továbbtanulás a célja az „Ingázó szakmaorientáltak” és a „Kitörni vágyók” klaszterének, amit az egyházi intézményekből biztosítottabbnak gondolnak. Ezt támasztja alá a csak németet tanulóknál a „Kitörni vágyók” csoportja, ahol szintén az egyházi középiskolákba járóknak magasabb az aránya, de a másik három klaszterben arányaiban a tankerületi intézményekben tanulók vannak többen. Ennek a magyarázata további vizsgálatokat igényel, amikre a jelen adatbázisunk nem ad lehetőséget.

Összegzés

A vizsgálataink szerint van különbség a társadalmi háttér mentén a középiskola-választásban, mert a döntést meghatározó tényezők közül kifejezetten az alacsonyabb társadalmi státuszú családból érkező tanulók számára volt fontos a lakóhely és a középiskola földrajzi távolsága. A magasabb társadalmi státuszú családból jövő tanulók jellemzően olyan képzéstípusokban vesznek részt, melyekben – többnyire a szülei döntése, a család társadalmi státusza alapján – németet is tanulnak. A válaszok szerint a középiskola-választást befolyásoló tényezők közül leginkább a jövőbeli tervek, míg legkevésbé az adott intézményben található német vagy angol nyelvi tagozatok voltak hatással a döntésre. Az első hipotézisünk igazolódott, mert a tanulók középiskola-választási preferenciáiban különbség fedezhető fel a társadalmi háttér mellett a tanult idegen nyelv(ek) szerint is.

A középiskola-választást befolyásoló tényezők mentén négy tanulói klasztert hoztunk létre, melyekről elmondható, hogy a „Túlélésre hajtók” csoportján kívül a többi három klaszterre jellemző a felsőoktatási továbbtanulás szándéka, valamint egy keresett szakma megszerzése akár már a középiskolában is. Ez utóbbi első sorban a „Ingázó szakmaorientáltak” és a „Kitörni vágyók” klaszterére jellemző, míg a „Felsőoktatás-orientált helyiek” inkább a felsőoktatási továbbtanulást preferálják, mert náluk a legmagasabb a gimnáziumi képzésben tanulók aránya. A „Ingázó szakmaorientáltak” és a „Felsőoktatás-orientált helyiek” körében a legjelentősebb a nyelvi képzések iránt érdeklődők aránya is, amit az előbbi csoportnál a képzéstípusok közötti megoszlás, míg az utóbbinál ezen túl a klaszterjellemzők is alátámasztanak. A különböző nyelv(ek)et tanulóknál klaszterenként eltérő arányok láthatók az egyes fenntartókat illetően, amiket a szakirodalom alapján (Pusztai 2009; Hegedűs 2019) az intézményekben megszerezhető végzettség erősségének, valamint a tanulók jövőbeli tervei elérésének támogatásának tulajdonítunk. Ezek alapján a második hipotézisünk is igazolódott, miszerint középiskola-

választással kapcsolatos klasztereken belül különbségeket találtunk a képzéstípusok és a fenntartók arányai-
ban a csak németet, a csak angolt, valamint a németet és angolt is tanulók csoportjaiban.

Összességében a tanulók középiskola-választására a praktikum jellemző, vagyis a továbbtanulási szándé-
kok, illetve a munkaerőpiaci hasznosíthatóság figyelembevételével hozzák meg a döntést. Az idegen nyelvek
befolyásoló hatása mutatkozott a legkisebb mértékűnek az 1. táblázatban látható, középiskola-választást befo-
lyásoló tényezők közül mindhárom nyelvi csoportnál, ugyanakkor a különböző idegen nyelv(ek)et tanulók cso-
portjainál jelentős eltéréseket találtunk a klaszterek, a képzéstípus és a fenntartók szerint. A különbségek több
tényező együttes hatásából adódnak, nemcsak a hozzáférhetőségről van szó, ezért úgy gondoljuk, hogy érde-
mes az oktatás során például a tanulók idegennyelv-tanulási motivációját a jövőbeli terveikre (továbbtanulási
szándékok, munkaerőpiaci hasznosíthatóság) fókuszálva felkelteni. Einhorn (2012) meglátása szerint azonban
legtöbbször csak a különböző vizsgákra történő felkészítés zajlik az iskolai nyelvórákon, ami rövidtávon haté-
kony lehet, de nem biztos, hogy minden esetben egybevág a tanulók igényeivel.

Irodalom

1. Blossfeld, H.-P., Blossfeld, G. J. & Blossfeld, P. N. (2019). Soziale Ungleichheiten und Bildungsentscheidungen im Lebenslauf: Die Perspektive der Bildungssoziologie. *Journal for Educational Research Online/Journal für Bildungsforschung Online*, 1, 16–30. DOI: 10.25656/01:16785
2. Ceglédi, T. (2020). Reziliencia és kompenzáló tényezők. In Pusztai, G. (Ed.). *Nevelésszociológia. Elméletek, közösségek, kontextusok* (pp. 101–129). Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
3. Csapó, B. (2001). A nyelvtanulást és a nyelvtudást befolyásoló tényezők. *Iskolakultúra*, 8, 25–35.
4. Denzler, S. & Wolter, S. C. (2010). *Wenn das Nächstgelegene die erste Wahl ist. Der Einfluss der geographischen Mobilität der Studierenden auf die Hochschullandschaft Schweiz*. Aarau: SKBF.
5. Einhorn, Á. (2012). Nyelvtanításunk eredményessége nemzetközi tükörben. *Modern Nyelvoktatás*, 3, 22–34.
6. Eurostat (2021): *Foreign language learning statistics*.
7. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Foreign_language_learning_statistics#Further_Eurostat_information [2022. 02. 12.]
8. Fehérvári, A. (2015). Társadalmi mobilitás és az iskola. In Varga, A. (Ed.). *A nevelésszociológia alapjai* (pp. 183–209). Pécs: Wlisslocki Henrik Szakkollégium, PTE BTK NTI Romológia és Neveléstudományi Tanszék, Romológia Kutatóközpont.
9. Garami, E. (2020). A területi környezet egyenlőtlenségei. In Pusztai, G. (Ed.), *Nevelésszociológia. Elméletek, közösségek, kontextusok* (pp. 348–360). Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
10. Gazsó, F. (1982). Az esélyegyenlőtlenségek és az iskolarendszer. *Társadalmi szemle*, 11, 95–104.
11. Gogolin, I. (2014). Stichwort: Entwicklung sprachlicher Fähigkeiten von Kindern und Jugendlichen im Bildungskontext. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 3, 407–431. DOI: 10.1007/s11618-014-0569-3
12. Hegedűs, R. (2016). Tizedik osztályos tanulók teljesítményének területi különbségei. *Iskolakultúra*, 12, 16–30. DOI: 10.17543/ISKKULT.2016.12.16
13. Hegedűs, R. (2019). A felsőoktatásba bejutott, hátrányos helyzetű fiatalok iskoláinak jellemzése. *Neveléstudomány: Oktatás – Kutatás – Innováció*, 1, 60–73. DOI: 10.21549/NTNY.25.2019.1.5
14. Hegedűs, R. (2020). *Kompetenciák – Hátrányok – Térségek. Avagy honnan s hogyan jutnak el a hátrányos helyzetűek a felsőoktatásba?* Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
15. Hegedűs, R. & Sebestyén, K. (2019). Eine Fallstudie über die regionalen Unterschiede der ungarischen Schülerleistungen. *Glottodidactica*, 2, 55–74. DOI: 10.14746/gl.2019.46.2.04

16. Heisig, J. P., Elbers, B. & Solga, H. (2020). Cross-national differences in social background effects on educational attainment and achievement: absolute vs. relative inequalities and the role of education systems. *Compare*, 2, 165–184. DOI: 10.1080/03057925.2019.1677455
17. Híves, T. (2015). *Területi oktatáskutatás. Vizsgálatok az iskolázás területi folyamatairól*. PhD értekezés. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
18. Lukácsi, Z. (2019). Új utak a nyelvi mérésben. *Modern Nyelvoktatás*, 3–4, 45–64.
19. Nikolov, M. & Csapó, B. (2018). The relationships between 8th graders' L1 and L2 reading skills, inductive reasoning and socio-economic status in early English and German as a foreign language programs. *System*, 1, 48–57. DOI: 10.1016/j.system.2017.11.001
20. Nikolov, M. & Víg, T. (2012). Az idegen nyelvek tanulásának eredményessége. In Csapó, B. (Ed.). *Mérlegen a magyar iskola* (pp. 241–288). Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
21. Pusztai, G. (2004). *Iskola és közösség. Felekezeti középiskolások az ezredfordulón*. Budapest: Gondolat Kiadó.
22. Pusztai, G. (2009). *A társadalmi tőke és az iskola. Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra*. Budapest: Új Mandátum Kiadó.
23. Pusztai, G. (2020). *A vallásosság nevelésszociológiája. Kutatások vallásos nevelésről és egyházi oktatásról*. Budapest: Gondolat Kiadó.
24. Sebestyén, K. (2016). Nyelvvizsgákkal rendelkezők a különböző képzési területeken a hallgatói társadalmi háttér tükrében. In Pusztai, G., Bocsi, V. & Ceglédi, T. (Ed.). *A felsőoktatás (hozzáadott) értéke. Közéltetések az intézményi hozzájárulás empirikus megragadásához* (pp. 234–247). Nagyvárad: Partium Press, Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
25. Sebestyén, K. (2021). Általános iskolai idegennyelv-tanulás Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. In Kovács, Z. (Ed.). *Kutatások és látásmódok a nyíregyházi egyetemen* (pp. 195–203). Nyíregyháza: Nyíregyházi Egyetem.
26. Seewann, G. (2013). A magyarországi németek történetének vázlatos áttekintése. *Hitel - Irodalmi, művészeti és társadalmi folyóirat*, 8, 84-92.
27. Vágó, I., Simon, M. & Vass, V. (2011). A tanítás-tanulás tartalma. In É. Balázs, M. Kocsis, & I. Vágó (Eds.). *Jelentés a magyar közoktatásról 2010* (pp. 197–272). Budapest: Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet.
28. Zolnay, J. (2018). Commuting to segregation. The role of pupil commuting in a Hungarian city: between school segregation and inequality. *Szociológiai Szemle*, 4, 133–151. DOI: 10.51624/SzocSzemle.2018.4.6

Who Learns a Foreign Language at Secondary School Level and Where in Hajdú-Bihar and Szabolcs-Szatmár-Bereg Counties?

Children's choice of school is influenced by several factors, such as the parents' education or the distance between the place of residence and the educational institution (Fehérvári, 2015; Zolnay, 2018). Parents' education also impacts school studies and foreign language choice (Csapó, 2001). In our study, we analyse the data of our questionnaire research on language learning motivation conducted in Hajdú-Bihar and Szabolcs-Szatmár-Bereg counties with the help of the SPSS program. In the student database (890 people), we examine the extent to which learnable foreign languages influenced secondary school choice compared to other factors. Cluster analysis was used to reveal the differences between the learners of the different foreign language(s) by comparing the type of education and the maintainer of secondary schools. According to our results, languages had the least influence on the choice of secondary school. In contrast, the distance between the place of residence and the educational institution had a significant influence. However, for each foreign language learned and for each student cluster, secondary schools also show a different pattern in terms of the type of education and maintainer, which in our opinion, is not only due to accessibility, but also social background and future plans.

Keywords: German language, English language, family background, secondary school choice, type of education, maintainer